

PHILOSOPHICAL UNDERSTANDING OF LANGUAGE

Jumayev Muhammadali Alisher o'g'li ¹

¹ Samarkand State Institute of Foreign Languages, 1st stage master

<https://doi.org/10.5281/zenodo.4904108>

ARTICLE INFO

Received: 20th May 2021

Accepted: 25th May 2021

Online: 30th May 2021

KEY WORDS

language, linguistics,
philosophy of language,
world languages,
globalization, man.

ABSTRACT

The article deals with the issues of the philosophical study of language as a special sign system underlying structural linguistics.

TILNI FALSAFIY TUSHUNUSH

Jumayev Muhammadali Alisher o'g'li ¹

¹ Samarqand davlat chet tillari instituti 1-bosqich magistranti

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 20-May 2021

Ma'qullandi: 25-May 2021

Chop etildi: 30-May 2021

KALIT SO'ZLAR

til, tilshunoslik, til falsafasi,
jahon tillari, globallashuv,
inson

ANNOTATSIYA

Maqolada tilni tarkibiy tilshunoslik asosida yotadigan o'ziga xos belgilar tizimi sifatida falsafiy jihatdan tadqiq etish masalalari bayon qilingan.

Insoniyat taraqqiyotida til voqelikni bilishning, ijtimoiy borliqni idrok etishning ham muhim vositasi bo'lib xizmat qilgan. Natijada insonning kommunikativ va bilishga oid faoliyatida yagona bir vosita - tildan foydalanish umumbashariy taraqqiyotning muvaffaqiyatini ta'minlash masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Shuning uchun, dunyo bu dunyoni ko'rgan odamlarning tili va madaniyati prizmasi (ko'p tomonlama kesishmasi) orqali paydo bo'ladi. Taniqli rossiyalik olim Yu.S. Stepanovning aytishicha, til, go'yo sezilmas ravishda faylasuflarning nazariy fikrlarini boshqaradi, fikrlashga olimlarning

universalligi shaklini beradi, deb ta'kidlaydi. [1; Stepanov, 1985, 5-bet].

Barchamizga ma'lumki, hozirgi globallashgan jamiyatda til va tafakkurning o'zaro aloqadorligi juda muhim ahamiyatga egadir. Chunki, hozirgi kunda istalgan soha bo'yicha chet mamlakatlar bilan o'zaro hamkorlik olib borish, ularning rivojlangan va boy tajribasini o'zlashtirib, mamlakatimizga olib kirishda, ular bilan chet tillarda qiynalmasdan muloqot olib bora olish zaruriyati xorijiy tillarni bilishning nechog'lik ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Jahonda kechayotgan ijtimoiy-lisoniy jarayonlarning va umuman, tilning ijtimoiy tabiatini namoyon etuvchi hodisalarning

tadqiqiga salmoqli hissa qo'shgan U.Labov, D.Xayms, R.Hadson, P.Tradjill, M.Yuu, L.B.Nikolskiy, V.I.Belikov va L.P.Krisin, A.D.Shveyser, Q.X.Xonazarov, A.Rustamov, Sh.Safarov, P.Qodirov, Yu.Abdullayev va A.M.Bushuy hamda boshqa tadqiqotchilarning nomlarini keltirib o'tishimiz mumkin.

Ularning tilga juda ko'p turli xil ta'riflar beradi, jumladan, taniqli olim Yu.S. Stepanov quyidagicha ta'rif beradi; Til - bu aloqa va bilish maqsadlarida foydalaniladigan belgi tizimidir. U tomonidan ilgari surilgan qarashlariga e'tibor qaratsak, zamonaviy fanda tilning 17 ta ta'rifini keltirib o'tadi [2; Степанов Ю.С.

1995. С.28.], qaysiki, ularning har biri o'z yo'nalishini yoki hatto o'z tilshunosligini shakllantiradi. Binobarin,

1. Til tabiiy mahsulot sifatida (naturalistik yo'nalish).
2. Til - bu ruhiy mohiyat (yosh grammatizmning psixologik yo'nalishi, psixolingvistika).
3. Til belgining mohiyati (lingosemiotikalar).
4. Til ijtimoiy birlik sifatida (sotsiolingvistika).
5. Til tizim-tarkibiy ta'lim sifatida (XX asr an'anaviy tilshunosligi).
6. Til ta'sir qilish vositasi sifatida (pragmalingvistika va taklif qiluvchi tilshunoslik).
7. Til kompyuter kodi sifatida (hisoblash lingvistikasi).
8. Til madaniyatning mahsuloti va vositasi sifatida (lingvokulturologiya).
9. Til aqliy shaxs sifatida (kognitiv tilshunoslik) va boshqalar.

Biz ularni bir nechtasini umumlashtirsak, til - bu butun hayotimizning ramzi, hayotimizda tildan yashiradigan hech narsa yo'q. Shuning uchun til zamonaviy falsafa uchun ham, til falsafasi uchun ham eng muhim muammolardan biridir.

Tilshunoslik bo'yicha yirik mutaxassis Yu.S. Stepanovning tadqiqotlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, uning "Til va uslub: zamonaviy til falsafasi sari" (Moskva, 1998) asarida olim zamonaviy til falsafasidagi neorealistik oqim to'g'risida tushunchani rivojlantirdi. U til falsafasini realizm, nominalizm yoki neorealizm pozitsiyasi bilan ma'lum falsafiy pozitsiya bilan bog'liq bo'lgan o'ziga xos paradigma yoki tilga nisbatan hukmron qarash sifatida tushungan. Til falsafasi, Yu.S. Stepanova fikricha, falsafa, tilshunoslik va mantiq chorrahasida shakllangan.

Globalashuv jarayoni turli tillar va madaniyatlarda so'zlashuvchilarning ongini birlashtirishga, odamlar o'rtasidagi haqiqiy muloqotni texnik ma'lumot almashish bilan almashtirishga olib kelmoqdai. Lingvistik to'siqlar globalashuv sharoitida samarali madaniyatlararo muloqotni amalga oshirishda asosiy to'siqlar hisoblanmoqda. Globalashuvning asosiy lisoniy to'siqlari dunyoning etnik kognitiv manzarasi, til to'sig'i, nutq to'sig'i, og'zaki bo'lmagan muloqot, turli darajadagi tushuncha bilan bog'liq. Globalashuv sharoitida samarali muloqot qilish uchun nafaqat chet tilini bilish, balki dunyoning milliy lingvistik rasmlarini ongda birlashtirish zarur. Bu, ayniqsa, AQSh, Hindiston, Shveysariya, Frantsiya, Germaniya, Nigeriya kabi davlatlarda ikki tilli tillarning ko'payishiga olib keldi.

Shu o'rinda quyidagi masalaga e'tiborni qaratish zarur. BMT til muommolarni oqilona hal etish bo'yicha keyingi yillarda globalashuv davrida kichik tillarni saqlab qolish global ahamiyatiga ega ekanligi haqida bir qancha akt va deklaratsiya normalarini qabul qildi. Bularni dotsent A.N.Usmonov quyidagicha keltirib o'tadi [3; Усмонов А.Н.2019, B.6]:

1. Inson huquqlari to'g'risidagi Vena deklaratsiya (1999y.);

2. BMT o'z chaqiriqlarida ko'p tillikka katta e'tibor berib kelmoqda (dekabr, 1999y.);

3. BMTning 52/262(2bob) rezolyutsiyasida hamma tillarni saqlab qolishga, yoqolib ketishiga yo'l qo'ymaslikga qaratilgan;

4. BMTning 58-sessiyada (2013) bosh kotib o'z ma'ruzasida dunyodagi barcha tillarni saqlab qolish va taraqqiy etishga chaqirdi.

Umuman olganda, milliy tillar xalqaro standartlar asosida himoyalangan bo'lsada, hali amalda qilinadigan ishlar ko'p globallashuv davrida til masalasiga YUNESKOning 2013 yildagi "Tillarning yashovchanligi va yo'qolib ketish havfi" mavzusidagi uchrashuvida berilgan tavsiyanoma va hujjat qabul qilish o'z natijasini berdi, bu hujjatlarni qilishdan maqsad, kichik tillarning yashovchanlik yo'llari darajasini ko'tarish belgilandi va tilni holati bo'yicha baholash mezonini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, til falsafasi - bu so'nggi qirq o'n yillikda faolligi pasaygan

mavzudir, bugungi kunda bir nechta yirik faylasuflar uni asosiy tadqiqot mavzusi sifatida ko'rib chiqishlari shundan dalolat beradi.

Hozirgi globallashuv jarayoni kechayotgan bir paytda dunyoda har bir mamlakat o'zining madaniyati va ilm-fanini saqlab qolishga hamda rivojlantirishga intilmoqda. Bu borada O'zbekistonda til falsafasi ilmiy yo'nalishiga asos solgan va shu mavzuda ilmiy izlanishlar olib borishga o'nlab shogirdlarni yo'naltirgan Qo'chqor Xonazarovning ilmiy-pedagogik faoliyatini e'tirof etish muhimdir.

Qadiymiy bitiklarimizda shunday so'zlar mavjud: bir kuni temuriy podshoh Husayn Boyqaro buyuk Alisher Navoiydan "Boshga tushgan muammolar qayerdan keladi?"-deb so'rganida Alsher Navoiy shunday javob beradi: "Tilingdan"-deb. Shunday ekan, falsafada muammo bo'lib turgan til bu - mo'jizaviydir. Uni inson o'zining faqat ezgu niyatlari uchun qurol qilishi kerakligini anglab yetishi uchun falsafa fani til muammosi bilan ko'proq va atroflicha shug'ullanishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Степанов Ю.С. В трехмерном пространстве языка: Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства. М.: Наука, 1985. - С.5.
2. Степанов Ю.С. Изменчивый образ языка в науке XX века // Язык и наука конца XX века. Под ред. Ю.С. Степанова. М.: ИЯ РАН, 1995. - С.28.
3. Усмонов А.Н. Глобаллашув шароитда жахон тилларнинг муаммолари// "Инглиз тилини ўрганишда инновациялар ва ўқитиш амалиёти" Халқаро илмий-амалий конференция, 2019 йил 15 март. - Toshkent - "Innovatsiya-ziyo" – 2019. -B.6.
4. Alikulov, X., Haqqulov, N. Q. Spiritual maturity and philosophical thinking dependence of development // ISJ Theoretical & Applied Science 04(84) 2020. Pages: 164-167.
5. Haqqulov, Nabijon Qahramonovich (2020) "INTERNATIONAL TOLERANCE IN THE EDUCATIONAL VIEWS OF SIDDIKI-AJZI," Scientific Bulletin of Namangan State University: Vol. 2 : Iss. 10 , Article 46. Available at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu/vol2/iss10/46>
6. Haqqulov N.Q. Perfect generation - personality of private education and humanity facilities // "МИРОВАЯ НАУКА" международное электронное научно-практическое периодическое издание. -2019. - №2(23). - С.62-63

7. Сафаров А.И., Хаккулов Н.К. Свойственные качества совершенному человеку в суфизме // Современная наука как социально-политический факторразвития государства: материалы международной научно практической конференции (10 мая 2019г., Москва) Отв. ред. Зарайский А.А.– Издательство ЦПМ «Академия Бизнеса», Саратов 2019. С. 48-50.
8. Ҳаққулов Н.Қ. Сиддиқий-Ажзийнинг ижтимоий-фалсафий қарашлари// Falsafa va Hayot | Философия и Жизнь || Philosophy and Life. - 2020.- №SI-2Б. –Б.162-171.